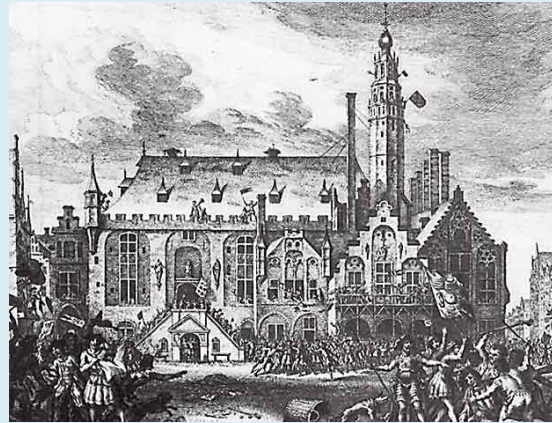

De commocie van het Casembroetvolk

De Opstand/Commosie van het Kaas- en Broodvolk of het Casembroetvolk (1491-1492) was een opstand van de inwoners van Kennemerland en West-Friesland tegen de slechte leefomstandigheden en de hoge belastingen. De naam kaas- en broodvolk is afgeleid van de vaandels die de opstandelingen droegen, waarop een kaas en een brood waren geschilderd om daarmee duidelijk te maken waarvoor zij vochten.

De aanleiding van de opstand was in 1491 het betalen van het maandelijkse ruitergeld. De dieperliggende oorzaak was de steeds moeilijker positie waarin de boerenbevolking zich bevond: er was voedselschaarste en economisch ging het slecht. De jaren voor 1491 werden gekenmerkt door natte en kille zomers. Het graan rijpte niet of erg slecht. Akkers en weilanden stonden vol met water. Hierdoor werd ook het vee ziek en stierf. De aanvoer over zee werd gestremd door roofschepen van Hoekse jonkers. Zowel vissers als handelsschepen durfden niet uit te varen. Een groot deel van de bevolking hield zich in leven door het eten van diervoer zoals draf en raapkoeken. De handel was bijna compleet gestopt. De geldomloop werd hierdoor gestremd. De mensen hielden hun geld vast, hopen op betere tijden. Er was bovendien niet te koop wat ze zo hard nodig hadden, voedsel.

Op 1 december 1489 werd een nieuwe muntordonnantie van kracht, oude munten werden afgeschaft en vreemde munten verboden. Er werden nieuwe munten ingesteld. De bedoeling was goed maar het moment volkomen verkeerd. De voedselprijzen begonnen snel te stijgen. Het land was de strubbelen van de Hoekse en Kabeljauwse twisten nog niet te boven gekomen. Vooral op het platteland waren de verwoestingen nog groot. Dorpen konden niet worden opgebouwd na plundering en brand. Boerderijen waren verlaten of zonder vee. De dijken waren door de oorlog verwaarloosd. Veel mensen waren werkloos en zwierven rond op zoek naar werk.

Het ruitergeld dat de directe aanleiding was voor de opstand was een belasting die in 1477 was ingesteld om een oorlog te bekostigen. Hij werd echter nooit meer afgeschaft. De belasting was voor iedereen, arm of rijk, gelijk en moest elke maand betaald worden. Claes Corff was een vermogende Alkmaarder van aanzien en aangewezen om de belasting voor Alkmaar en omstreken te innen. Hij beklagde zich eind 1490 over de weigering van Haarlem en andere plaatsen om het ruitergeld te betalen. Door de stadhouder, graaf Jan van Egmond, en Staten van Holland kreeg hij toestemming om de wanbetalers te dwingen om te betalen door verkoop van hun bezittingen. Dit zette natuurlijk kwaad bloed. Claes Corff werd bedreigd door boeren en arme stadsbewoners. Hij vond het raadzaam om tijdelijk met zijn gezin naar Den Haag te verhuizen.

Rond Pasen 1491 besloot Jan van Egmond het ruitergeld met geweld te innen. Hij trok met gewapende troepen Kennemerland en West-Friesland binnen. De bevolking kwam in opstand en trok op naar Alkmaar onder leiding van de Alkmaarder Wouter Baertszoon. Hier werd het huis van Claes Corff aangevallen en geplunderd. Zijn achtergebleven personeel werd mishandeld, waarbij een knecht werd doodgeslagen.

Meer mensen sloten zich aan bij de opstand waaronder de schout van Bergen, Anton Willemszoon. Hij stelde zich aan het hoofd en trok op naar Haarlem. Ondanks verschillende dreigementen werd hem de toegang tot de stad geweigerd. Haarlem was wel bereid om de zaak onder de aandacht van Den Haag te brengen. De stadhouder trok zijn troepen

terug en liet een vergadering in Den Haag beleggen om de te toestand te bespreken en tot een oplossing te komen. De opstand leek hiermee tot een einde gekomen.

De vergadering vond plaats in het najaar van 1491 maar er veranderde niets. De oogst was wederom tegen gevallen en het najaar was weer zeer nat. De bevolking was de wanhoop nabij en de stemming in Kennemerland en West-Friesland begon weer grimmig te worden. De vlam in het kruitvat was een nieuwe belasting die was bedoeld om een dreigende . aanval van de Hoekse zeerovers af te slaan.

In februari 1492 riep de schout van Bergen, Anton Willemszoon, samen met de linnenwever Walich Bergen op tot een vergadering in Oude Niedorp. Dit was een regelrechte daad van rebellie. Alleen het wettig gezag mocht oproepen tot een vergadering.

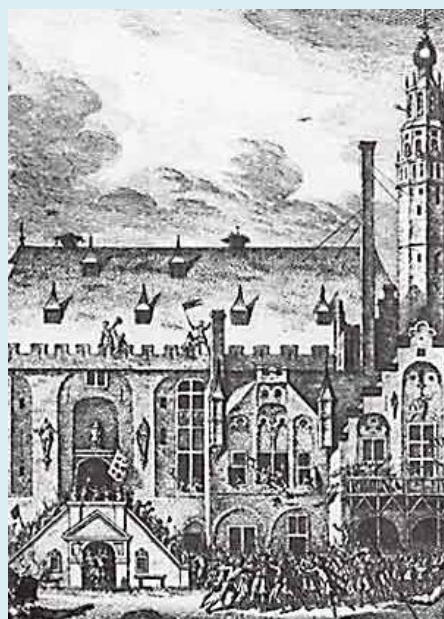
Veel dorpen stuurden afgevaardigden naar Oude Niedorp. Ook Alkmaar, Hoorn, Monnikendam, Edam en Medemblik waren vertegenwoordigt. Er werd besloten om geen ruitergeld of andere schattingen meer te betalen. De gemoederen liepen hoog op wat resulteerde in een optrekken naar Hoorn van een leger van werkelozen en bedelaars. In Hoorn werd een militaire burcht, het blokhuis, vernield. Hierna trok men weer op naar Alkmaar waar ook vernielingen werden aangericht. Een deel van de Alkmaarse bevolking sloot zich bij de opstandelingen aan. Een ander deel, de vermogende burgers, kochten de opstandelingen af met voedsel en drank.

Den Haag riep in allerijl een vergadering bijeen om tot een oplossing te komen. Men besloot om de hulp in te roepen van de landvoogd, hertog Albrecht van Saksen. Zijn troepen stonden bekend als plunderende en felle vechtersbazen zonder genade voor de bevolking. Echter, nog voor de hertog zijn troepen had verzameld kwam het bericht dat de opstandelingen de wapens hadden neergelegd en dat de rust in Kennemerland en West-Friesland was weergekeerd. De opstand leek (ten tweede male) geëindigd te zijn.

En toen maakte de stadhouder, Jan van Egmond, een grote fout. Door om steun te vragen aan de landvoogd en vervolgens te moeten bekennen dat het toch niet nodig is voelde hij zich in zijn eer aangetast. Hij trok met een troep lansknachten via het strand naar zijn slot in Egmond. Van daar af wilde hij West-Friesland intrekken naar Alkmaar. De bevolking van Alkmaar werd door een priester gewaarschuwd voor het naderende gevaar en sloot de poorten. De burgers namen de wapens op en Jan van Egmond werd met zijn krijgsbende in een hinderlaag gelokt. Ternauwernood wist hij het vege lijf te redden.

Het verhaal ging als een lopend vuurtje door West-Friesland en Kennemerland. Voor de derde keer trok het volk op naar Alkmaar dat, woedend door de aanval van de stadhouder, zich schaarde achter de opstandelingen. Het stadsbestuur stelde de stadsbanier ter beschikking waardoor de opstand een schijn van wettigheid kreeg.

Een paar duizend werkelozen, bedelaars, burgers en boeren wapenden zich met alles wat men kon gebruiken. Rieken, bijlen, dorsvlegels etc. er werden banieren gemaakt van beschilderde lappen met daarop de afbeeldingen van een kruis, de maagd Maria en de heiligen Sint Barbara, Sint Nicolaas en Sint Jeroen. Bij de voeten van de heiligen werden stukken kaas en brood afgebeeld. Stukken kaas en brood werden ook om de halzen van de opstandelingen gedragen om aan te tonen waarvoor zij vochten.

De menigte trok vervolgens op naar Haarlem onder leiding van Wouter Baertszoon en Rijer Claeszoon. Onderweg sloten steeds meer mensen zich aan. In Beverwijk sloot de Beverwijker Baekin zich met een groep Beverwijkers aan bij de oproerlingen.

Op 3 mei 1492 tegen de avond kwam het volksleger aan bij de Kruispoort van Haarlem. De bewoners van de wijk Bakenesse hielpen het leger om de poort te openen en binnen te komen. De woedende menigte bestormde het stadhuis waar het stadsbestuur zich overgaf.

Voor de belastinggaarder en schout van Haarlem, Claes van Ruyven, was er echter geen genade. Hij werd neergestoken met een hellebaard en met een dolk de keel doorgesneden. De dader was de linnenwever Walich of Willem Dirkszoon. Het verhaal gaat dat het lichaam in stukken werd gesneden en in een mand bij zijn weduwe voor de deur werd gezet, vergezeld van het wrange rijmpje: 'O vrouwken van Ruyven, an deze boutkens zal dy kluiven'.

Het stadhuis werd geplunderd waarbij men zich vooral richtte op waardepapieren waar zij de zegels vanaf scheurden zodat ze ongeldig werden en op papieren met belastinggegevens die vernietigd werden. Vervolgens was het de beurt aan de huizen van rijke Haarlemmers. De hele nacht werd de stad geteisterd door plunderende groepen. De volgende dag werd de orde echter snel hersteld door groepen gewapende burgers. De ergste plundersaars werden gestraft door ophanging. Alkmaar en Haarlem kwamen tot een overeenkomst waarbij er 4 kapiteins met hun lansknachten werden aangewezen om de orde te handhaven.

De opstandelingen telden nu zo'n 5500 man en men wilde optrekken naar Leiden waar Jan van Egmond zich had verschanst. Op 8 mei 1492 vertrok het leger naar Leiden onder de banieren van Haarlem en Alkmaar. Hier stuitte het volksleger op de eerste nederlaag. Een stormloop mislukte en ze werden vanaf de stadswallen hevig beschoten. De aanvallers raakten in paniek en vluchtten, achtervolgd door de ruiters van Jan van Egmond. Een deel van de opstandelingen keerde terug naar Haarlem maar velen keerden terug naar hun eigen woonplaats. Wederom leek hiermee een einde aan de opstand gekomen.

In Noordwijk had zich, op verzoek van Jan van Egmond, het leger Duitse huurlingen van Albrecht van Saksen verzameld. De soldaten waren daar op 12 mei aan land gekomen onder bevel van Wilwolt von Schaumberg. Een leger van 50 ruiters en 2200 voetknachten trok plunderend door Zandvoort, om Haarlem heen naar Wijk aan Zee. De burgers van Wijk aan Zee voorzagen de troepen uit angst van eten en drinken en legden hen niets in de weg. In Beverwijk was men ondertussen bezig zich te verschanen. De straten werden met karren, wagens en kettingen gebarricadeerd. Bovendien werden er ook nog 6 kanonnen opgesteld. Er waren ongeveer 400 verdedigers en deze rekenden op hulp uit Haarlem die hen was beloofd. Von Schaumberg verzocht via een bode om op te mogen marcheren naar Beverwijk en zich daar in te kwartieren. Beverwijk weigerde en deelde mee dat hij op een warm onthaal kon rekenen als hij geweld zou gebruiken. Dat nam von Schaumberg niet en hij trok toch op naar Beverwijk terwijl een patrouille ter verkenning hem voorging. De patrouille liep in een hinderlaag en overleefde deze niet. Na een tweede verkenning door von Schaumberg zelf werd de aanval ingezet onder luid tromgeroffel. De eerste drie groepen aanvallers onder leiding van een kapitein werden verslagen en neergestoken. De strijd speelde zich waarschijnlijk af in de Torenstraat en de Baanstraat. Door een omtrekkende beweging wisten de Duitsers de verdedigers in de rug aan te vallen. De

aanvallers waren met teveel en hiermee was de strijd beslist. Het casembrootvolk werd afgeslacht en sloeg op de vlucht. De beloofde versterking uit Haarlem was overigens wel onderweg gegaan naar Beverwijk maar durfde op het laatste moment niet aan de gevechten deel te nemen.

De volgende dag kregen de soldaten verlof om Beverwijk te plunderen. Er werden huizen in brand gestoken en de beide kloosters werden berooft van have en goed. Ook de boeren uit de omgeving ontkwamen niet aan de plunderingen. Enkele mensen werden in koele bloede gedood.

Op 15 mei trok een haastig samengesteld leger van Alkmaarders, Heemskerkers, Castricumers en Assendelfers op naar Beverwijk. Op de grens van Beverwijk en Heemskerk kwam het tot een treffen. Het volksleger werd afgeslacht door de geoefende soldaten. Men trok zich terug op het kerkhof van Heemskerk. Hier voltrok zich de laatste bloedige strijd. Von Schaumberg verhaalt in zijn dagboek van 1500 doden. Anderen hebben het over 500 doden waarvan 300 casembrootvolk. Een paar honderd man werd gevangen genomen en de rest wist naar Alkmaar te ontkomen. 2000 Westfriezen die op weg waren om hulp te bieden hoorden het bericht van de nederlaag onderweg en keerden ontgoocheld terug naar hun haardsteden. Aan de opstand was definitief een einde gekomen.

Op 18 mei 1492 kwam Albrecht van Saksen aan in Haarlem, vergezeld van zijn zoon en vele edelen. Op de Grote Markt werd een schavot opgesteld. De leiders van de opstand werden gehangen, ook de Beverwijker Baekin was hierbij. De stad Alkmaar verloor al haar handvesten en keuren, bovendien moesten de poorten, wallen en stadstorens geslecht worden. Daar bovenop kwam nog een flinke boete.

Haarlem wist plundering door de Duitse huurlingen af te kopen tegen een som van 26.000 Rijnse guldens, maar werd bestraft met de inkwartiering van een garnizoen regeringssoldaten, ook Hoorn kreeg een garnizoen soldaten. Als bijkomende verplichting moest de stad in het koor van de Grote Kerk een glas-in-loodraam laten plaatsen ter nagedachtenis aan de gruwelijk vermoorde schout Claes van Ruyven.

Tenslotte moesten 100 smekelingen uit Kennemerland, 100 smekelingen uit West-Friesland en 25 uit Alkmaar voor de hertog verschijnen, blootshoofds, barbevoets, gekleed in een wit smekelingenhemd en met een wit stokje in de hand als teken van onderwerping. Zij moesten op hun knieën om genade vragen, beterschap beloven en trouw zweren op straffe van het verbeuren van lijf en goed.